

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ОСОБИСТІСНУ ЗРІЛОСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

О. Евдокімов, Донбаський
державний педагогічний
університет

В статті досліджується проблема становлення особистісної зрілості та особливості прояву смисложиттєвих орієнтацій майбутніх психологів. Автор проводить теоретичний аналіз і експериментальне дослідження особливостей впливу смисложиттєвих орієнтацій на особистісну зрілість майбутніх психологів.

Ключові слова: особистісна зрілість, психологічна зрілість, духовність, смисложиттєві орієнтації.

Постановка проблеми. Духовність – вищий рівень розвитку та саморегуляції зрілої особистості, на якому основними мотиваційно-смисловими регуляторами її життєдіяльності стають вищі людські цінності. Проблема духовності в психології вперше була поставлена в описовій або “розуміючій” психології кінця XIX – початку XX ст. (В. Дільтей, Е. Шпрангер). Дана проблема розглядалася у гуманістичній, трансперсональній та екзистенціальній психології. Загальним для багатьох підходів дослідження духовності є визнання її зв'язку з надіндивідуальними значеннями і цінностями. Духовність є не структурою, а, разом з свободою і відповідальністю, способом існування людини, що досягла особистісної зрілості.

Метою сучасного етапу розвитку психології є проблема формування цілісної та гармонійної особистості. Найбільш точно сутність такої людини розкривається у понятті зрілої особистості. На сьогоднішній день, в умовах побудови нових соціальних пріоритетів, у психологічній практиці й науці виникла різка необхідність знайти противагу деструктивній людині, яка активно опирається змінам, що могли б привести її до більшої відповідальності за власне життя, сприяли зростанню зацікавленості у власній особі. Тому актуальним є протиставлення інфантильній людині зрілої гармонійної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема смислу життя цікавила людство в усі часи. Однак, разом з тим, у вітчизняній психології протягом багатьох років проблема смислу життя фактично не досліджувалась. Та велика потреба у визначеності цього питання призвела до часів вельми інтенсивного вивчення проблеми смисложиттєвих орієнтацій. Відтак ця проблема знайшла відбиток у роботах таких вітчизняних вчених, як Н. Хамітов, Б. Херсонський, С. Рубінштейн, А. Лазурський, Д. Леонтєв, В. Ананьєв, А. Бодальов, В. Чудновський, В. Ассєва, Б. Братусь, Г. Вайзер, Л. Анциферова, А. Брушлінський тощо.

Дуже зацікавлює представленість розуміння проблеми смислу життя у роботах зарубіжних вчених. Найбільш відомими є теорії В. Франкла, Ж. Сартра, К. Ясперса, А. Адлера, Е. Берна, Г. Марселя та ін.

Поняттям, яке окреслює специфіку особистісної сфери людини у зрілий період життя, є “особистісна зрілість”. Воно є цілком самостійним і вживається у працях багатьох дослідників. Зріла особистість характеризується функціональною автономністю, широкими межами “Я”, її поведінка усвідомлено мотивована [10].

Основний склад вітчизняних та зарубіжних вчених, які внесли великий вклад у розробку проблеми особистісної зрілості є таким: Л. Анциферова, А. Бодальов, Д. Леонтєв, О. Леонтєв, Б. Братусь, Л. Виготський, Г. Костюк, К. Абульханова-Славська, Л. Божович, А. Петровський, Л. Рубінштейн, Б. Ананьєва, Ю. Гільбуха, А. Маслоу, А. Бандура, Е. Еріксон, Е. Фромм, Ж. Піаже, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.

Метою статті є виявлення експериментальним шляхом особливості впливу смисложиттєвих орієнтацій на особистісну зрілість майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Історія психології та філософії висвітлює два шляхи до набуття особистісної зрілості – західний та східний. Західний шлях до зрілої особистості – це шлях самоактуалізації та її акме – особистісної зрілості. Прийняття рішення щодо самоактуалізації є

індивідуальним. Кризи у ході самовдосконалення сприймаються як помилки та невдачі, а суперечності постають у вигляді конфліктів.

“Особистісна зрілість” є поняттям, яке окреслює специфіку особистісної сфери людини у зрілий період її життя. Формування особистісної зрілості відбувається у підлітковому і юнацькому віці. Яскравим ефектом особистісного розвитку у зазначений віковий період є утворення особистісного конструкту зрілості, який виявляється у почутті дорослості, готовності до функціонування у дорослому світі, самовизначенні через переоцінку системи цінностей.

На думку А. Бодальова, важливо звертати увагу на співвідношення між дорослістю людини та її зрілістю. У випадках, коли вона одних норм дотримується, а інші брутально ігнорує, одні цінності підтримує, а проти інших повстає, доводячи це своїми вчинками, можна стверджувати, що людина в особистому плані є зрілою лише частково [2].

Можна виділити особливу думку Л. Божович, яка вважає, що зрілість іманентна особистості.

К. Роджерс визначає зрілу особистість як “повноцінно функціонуючу”, яка використовує свої здібності і таланти, реалізує свій потенціал, рухається до повного пізнання себе та своїх переживань. Він впровадив п’ять головних характеристик, загальних для усіх повноцінно функціонуючих людей: відкритість до переживань; екзистенційний образ життя; організмична довіра; емпірична свобода; креативність [9].

Автор диспозиційної теорії особистості Г. Оллпорт найважливішою одиницею аналізу структури зрілої особистості визначив рису (диспозицію). Так, риси, які виступають індикаторами особистісної зрілості, називаються пропріумом зрілої особистості. Як центр особистості пропріум включає важливі для відчуття самоідентичності та самоповаги сторони особистості. Г. Оллпорт виділяв особистіну зрілість як показник психічного здоров’я людини і характеризував зрілу особистість як таку, що виявляє: здатність брати участь у широкому колі різноманітних діяльностей та радіти ним;

теплоту у міжособистісних контактах; самоприйняття; реалістичне ставлення до себе (самооб'єктивація) та до зовнішньої реальності, інсайт (здатності розуміти себе); наявність єдиної життєвої філософії [9].

Якщо проінтерпретувати описані Е. Фромом два типи характеру (продуктивний і непродуктивний), можна визначити зрілу особистість як особистість, що володіє продуктивним типом характеру. Проявом продуктивного типу характеру є біофілія (любов до життя). В основі такого характеру лежать розум, любов та праця.

У теорії Ж. Піаже ми бачимо інтерференцію психічної та соціальної зрілості, відображену в понятті децентрації. З одного боку, децентрація – це вияв розумових здібностей високого рівня, з другого – децентрація, як додання егоцентризму у світогляді, настає тоді, коли особистість починає приймати на себе дорослі ролі і таким чином усвідомлювати перешкоди, що обмежують її мрії, починає замислюватися про своє майбутнє і природу суспільства, до якого вона має вступити.

У контексті діади “зрілість – інфантильність” найбільш цікавою є теорія ідентичності Е. Еріксона. Серед восьми стадій розвитку людини він приділяє увагу і зрілості – ранній, середній, пізній. За Е. Еріксоном, про формування особистісної зрілості може свідчити остаточне формування его-ідентичності [8].

Сенс життя відрізняється від людини до людини, із дня на день і від години до години. Отже, важливий не сенс життя загалом, а скоріше, специфічний сенс життя особистості в даний момент. В решті людина повинна усвідомлювати, що сенс її життя – це вона сама [4]. Пошук людиною сенсу є первинною рушійною силою в її житті.

Необхідно остерігатися трактувань цінності в термінах простого самовираження людини. Тому сенс, є не стільки щось, що з'являється із самого існування, скільки конфронтуюче йому [4].

В. Франкл підкреслює, що справжній сенс життя повинен бути знайдений у навколишньому світі швидше, ніж у самій людині або в її власній психіці, якщо б вона була замкненою системою.

Згідно Ж. Сартру, людина винаходить себе, вона конструює свою “сутність”. Однак В. Франкл вважає, що зміст нашого існування не винаходиться нами, він, скоріше, нам відкривається. У людини завжди є воля: воля робити вибір між прийняттям і відштовхуванням пропонованого, тобто між тим, здійснити потенційний смисл чи залишити його нереалізованим.

Логотерапія вважає, що сенс життя можна реалізувати трьома різними способами: через діяльність, через переживання цінностей, через страждання.

Однак прагнення людини до сенсу може бути фрустровано, і в такому випадку логотерапія говорить про “екзистенційну фрустрацію”. Екзистенційна фрустрація може привести до неврозу [7].

Також дуже негативний вплив має почуття повної й остаточної безглуздості життя – втрачене усвідомлення сенсу, заради якого варто жити, переживання внутрішньої порожнечі. Це ситуація, яку В. Франкл назвав “екзистенційним вакуумом” [8].

Вихід поза межі звичних життєвих правил, способів переживання особистісного сенсу відображається в екзистенційній кризі. Вона відображається у виявленні смутку від неадекватної життєвої стратегії (Н. Хамітов).

Екзистенційну кризу Б. Херсонський описав як кризу людського життя, яка сприймається людиною не як інтелектуальне відкриття, а радше як втрату того, що в неї було. “Те, що було” – це недієві у нових обставинах, раніше прийняті норми і правила, що потребують корекції, а окрім того – Тінь людини, ті якості, які вона у собі заперечувала. Адже позитивний потенціал людини співіснує з потенціалом негативним, який за терміном К. Юнга називається Тінню.

За Д. Леонтьєвим обов'язок, сенс і віра є головними складовими особистісного потенціалу. Моральні обов'язки можуть утримати людину “на плаву”. Віра розуміється як місток у майбутнє. Головний сенс – сенс життя – через автобіографічну пам'ять об'єднує дискретний ряд особистісних смислів, що відображають цінності, переживання, індивідуальний досвід людини у значущі періоди життя. Кожна криза обов'язку, сенсу, віри має своїм наслідком трансценденцію. Критичні життєві події є своєрідними “умовами потрясіння”, під час яких формується новий погляд на дійсність (В. Ананьєв). Особистісно зріла людина кожної миті свого життя прагне сенсу. Внутрішні ресурси особистісно зрілої людини – обов'язок, сенс і віра – забезпечують їй продуктивне й автономне переживання кризових життєвих ситуацій [5].

Для вивчення особливостей впливу смисложитєвих орієнтацій на особистісну зрілість нами проводилося експериментальне дослідження на базі Слов'янського державного педагогічного університету. В експерименті брали участь студенти психологічного факультету у складі 50 осіб.

Одним з завдань нашого дослідження було визначення рівня розвитку особистісної зрілості у майбутніх психологів. Отримані нами дані дозволили простежити сформованість пропріуму зрілої особистості студентської молоді. У 41% студентів досліджуваної вибірки риси пропріуму зрілої особистості наявні, у 49% вже реалізовані. До складу рис пропріуму зрілої особистості, які були визначені як реалізовані у більшості належать: глибинність переживань (54%), толерантність (63%), самоприйняття (58%), креативність (79%) та синергічність (63%). Реалізованість такої риси, як глибинність переживань свідчить про те, що більшість студентів цієї вибірки здатні жити в гармонії зі світом, здатні до вершинних та “плато-переживань”, в яких набувається нове ставлення до світу. Толерантність та самоприйняття говорять про терпимість до різних думок, неупереджене ставлення до людей та подій, безоцінково позитивне ставлення до себе, незважаючи на існуючі недоліки. Вони здатні до загостреного сприймання дисгармонії, прагнуть до

створення чогось нового, тобто є творчо спрямованими – такі ознаки реалізованості риси креативності. А синергічність характеризує їх здатність до цілісного сприйняття світу та людей, до розуміння взаємопов'язаності суперечностей.

Загальний рівень особистісної зрілості у переважної більшості майбутніх психологів сягає високого (71%) і необхідного (21%). Високий рівень особистісної зрілості характеризується процесом внутрішньоособистісної трансформації, джерелом якого є потреба особистості у самоактуалізації та відчутті ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується самопослідовністю особистості, а продуктивність – її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації, змістом особистісної зрілості є відповідальна побудова людиною власної концепції життя згідно з загальними моральними принципами та особистою місією. Критичний рівень показали лише 8% студентів. Це наділяє дану вибірку інтегральним критерієм особистісного зростання та проявом особистісного потенціалу.

Наступним кроком у нашому дослідженні було визначення ступеню сформованості смисложиттєвих орієнтацій у студентів. Загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій у жодного з досліджуваних не сягає високого рівня розвитку. Середнього ступеню смисложиттєві орієнтації набувають у 54% досліджуваних студентів, низького – у 46%. Найбільша кількість студентів віддала перевагу таким шкалам, як процес життя або інтерес та емоційна насиченість життя (38%) і локус контролю – «Я» (38%). Високі показники цієї шкали відповідають уявленням про себе як про сильну особистість, яка достатньо володіє волею вибору, щоб будувати власне життя у відповідності до своєї мети і уявленням про її сенс.

Що стосується ступеню реалізації потреби в саморозвитку і самоактуалізації, то діагностика дала змогу побачити високі позитивні результати, що характерні для переважної більшості (67%). Низьких показників за результатами цієї діагностики отримано не було.

З метою з'ясування особливостей зв'язку між смисложиттєвими орієнтаціями майбутніх психологів та особистісною зрілістю ми обчислили коефіцієнт лінійної кореляції К. Пірсона (r_{xy}).

Нами встановлено, що загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій має значний коефіцієнт кореляції з децетрацією ($r=0.43$; при $p \leq 0.01$), з контактністю ($r=0.44$; при $p \leq 0.01$), та із автономністю ($r=0.51$; при $p \leq 0.01$). Отримані дані свідчать про те, що сформованість смисложиттєвих орієнтацій дає змогу спокійно приймати усвідомлення того, що кожна людина має свій погляд, свій підхід, свою думку стосовно того чи іншого явища. І кожна думка має право на існування. Також це допомагає дотримуватись власної позиції, не озираючись на оточення, безпосередньо впливає на налаштування зв'язків, глибоких відносин.

Між загальним рівнем смисложиттєвих орієнтацій та життєвою філософією також існує пряма залежність ($r=0.53$; при $p \leq 0.01$). Людина з високим рівнем смисложиттєвих орієнтацій має життєву позицію та життєві принципи. Життєва філософія – це усвідомлення людиною власної реальності в контексті оточуючого світу у пошуку сенсу життя.

Значну кореляційну залежність встановлено між загальним рівнем смисложиттєвих орієнтацій та загальним рівнем особистісної зрілості ($r=0,71$; при $p \leq 0,01$). Аналізуючи отримані результати можемо стверджувати, що високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій обумовлює високий рівень особистісної зрілості майбутніх психологів.

Висновки. Таким чином, нами проведено теоретичний аналіз та експериментальне дослідження проблеми впливу смисложиттєвих орієнтацій на особистісну зрілість майбутніх психологів, а також встановлено, що високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій майбутніх психологів обумовлює гармонійний розвиток особистості та високий рівень особистісної зрілості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова –Славская К. А. Жизненные перспективы личности. / К. А. Абульханова –Славская. – М. : Наука, 1987. – 299с.

2. Лазаренко Л. В. Зрілість як усвідомлення людиною свого смислотворчого буття. / Л. В. Лазаренко // Проблема освіти: науково –методичний збірник. Вип.10. – К., 1997, – С. 167–172.
3. Максименко С. Д. Генезис существования личности /С. Д. Максименко. К. : изд. ООО “КММ”, 2006. – 240 с.
4. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов /К. Н. Поливанова. – М. : Издат. центр, 2000. – 184 с.
5. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Луцьк, 2001. – 205 с.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 308 с.
7. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2000. – 607 с.
8. Чудновский В. Э. О некоторых “болевых точках” становления личности. / В. Э Чудновский // Психологический журнал. – 2006. – №3. – С. 5–17.
9. Штепа О. С. Особистісна зрілість як динамічна особистісна структура / О. С Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №8. – С. 10–12.

О. Евдокимов

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ СМЫСЛОЖИЗНЕННЫХ ОРИЕНТАЦИЙ НА ЛИЧНОСТНУЮ ЗРЕЛОСТЬ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

В статье исследуется проблема становления личностной зрелости и особенностей проявления смысложизненных ориентаций будущих психологов. Автор проводит теоретический анализ и экспериментальное исследование особенностей влияния смысложизненных ориентаций на личностную зрелость будущих психологов.

Ключевые слова: личностная зрелость, психологическая зрелость, духовность, смысложизненные ориентации. .

О. Evdokimov

FEATURES OF MEANING OF LIFE ORIENTATION INFLUENCE ON PERSONAL MATURITY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article observes the issues concerned with the problem of personal maturity formation and features of life orientation for future psychologists.

The author carries out the theoretical analysis and experimental research of features of meaning of life orientation influence on personal maturity of future psychologists.

Keywords: personal maturity, psychological maturity, spirituality, features of life orientation.

УДК 159.922.73–053.4(043.3)

ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ТА ТВОРЧОЇ ГРИ –

ОСНОВНИЙ ФАКТОР УСУНЕННЯ ТРУДНОЩІВ

КОМУНІКАЦІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ.

**Т. Завязун, здобувач
лабораторії
психології дошкільника
Інституту психології
імені Г. С. Костюка
НАПН України**

У статті розкрито результати дослідження особливостей розвитку мовлення дошкільників з труднощами комунікації у творчій грі. Представлені результати констатувального та формувального експериментів.